

Gabriels åpenbaring

data, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you

provided by Agder University R

(*Hazon Gabriel*)

En moderne forfalskning?

ÅRSTEIN JUSTNES

F. 1970. Dr.theol. Førsteamanuensis
i bibelvitenskap, Universitetet i Agder.
Arstein.justnes@uia.no

Inscriptions that reflect serious or egregious problems or deviations from the provenanced corpus are to be considered modern forgeries or probable modern forgeries.¹

Christopher A. Rollston

Abstract

The Vision of Gabriel (*Hazon Gabriel*), first published in 2007, has thus far taken both media and scholars by storm. This article addresses several problematic issues concerning the inscription — its origin, material, handwriting, content, and language — and argues that in all probability it is a modern forgery.

Keywords: *Hazon Gabriel, Vision of Gabriel, The Gabriel Stone, The Jeselsohn Stone, forgery*

Sammendrag

Teksten Gabriels åpenbaring (*Hazon Gabriel*), som ble publisert i 2007, har så langt tatt både forskere og media med storm. Denne artikkelen peker på en rekke problematiske sider ved inskripsjonen (dens opphav, materiale, håndskrift, innhold og språk) og argumenterer for at den mest sannsynlig er en moderne forfalskning.

Nøkkelord: *Hazon Gabriel, Gabriels åpenbaring, Gabriel-steinen, Jeselsohn-steinen, forfalskning*

GABRIELS ÅPENBARING ble publisert for første gang i mars 2007.² Teksten er en steininskripsjon (en kalksteinstele i tre deler) med hebraisk tekst, og består av 87 til tider fragmentariske linjer, skrevet med blekk.³ En av verdens fremste eksperter på paleografi, Ada Yardeni, har datert håndskriften til tett på vår tidsregnings begynnelse («late first century B.C.E. or the early first century C.E.»).⁴ Teksten er skrevet i første person, og den talende er trolig engelen Gabriel.

Allerede i 2007 ledet vår egen Torleif Elgvin verdens første forskerseminar om denne teksten på Det teologiske Menighetsfakultet (MF).⁵ Sammen leste hovedsakelig norske forskere de 87 linjene med hebraisk tekst, med åpning for innspill fra salen. Utgangspunktet var Yardenis transkripsjon av teksten og noen av Elgvins rekonstruksjonsforslag. Siden den gang har teksten nærmest tatt forskerne med storm, og det har ikke manglet på de virkelig store ordene:

I believe that the discovery and publication of the «Gabriel Revelation» is of extraordinary importance. It is a discovery that calls for a complete reassessment of all previous scholarship on the subject of messianism, Jewish and Christian alike.⁶

The whole world is talking about «Gabriel's Revelation.» Israel Museum curators have called it the most important document found in the area since the discovery of the Dead Sea Scrolls. [...] an artifact that has led Biblical archaeologists to reconsider ancient Jewish perceptions of messianic figures.⁷

I den senere tid er det imidlertid også kommet andre signaler. I sin anmeldelse av boken *Hazon Gabriel: New Readings of the Gabriel Revelation*, redigert av Matthias Henze,⁸ kritiserer Matthew Neujahr boken for at den ikke adresserer problemene forbundet med inskripsjonens usikre opphav:

[...] while the volume contains a contribution by the owner of the stone on which *Hazon Gabriel* is written, there is not a single contribution that deals at length with the very important fact that the inscription is an unprovenanced artifact from the antiquities market. This is in spite of occasional comments in the volume that this is a cause for great concern (e.g., A.Y. Collins, 95). In addition to the obvious fact that unprovenanced artifacts immediately raise the specter of a possible forgery [...], the publication and use of unprovenanced artifacts is a pressing concern in all archaeological circles, regardless of the authenticity of an individual item. The inclusion of the essay by Jeselson, with its uncritical account of the acquisition and authenticity of the stone, leaves the reader with the impression that the volume endorses the blind acquisition of (illegally?) excavated antiquities and their subsequent publication and scholarly use. Regardless of one's position on the issue, the lack of an essay dealing

with the broader concern for unprovenanced artifacts obtained from the antiquities market, with specific application to the *Hazon Gabriel* inscription, is a singular short-coming in an otherwise salutary volume.⁹

Neujahrs innspill er viktig, og det er betegnende for situasjonen at innspillet kommer fra en yngre forsker.

Helt siden seminaret på MF i 2007 har jeg ment at inskripsjonen er en moderne forfalskning,¹⁰ og jeg vil i det følgende peke på en rekke problematiske sider ved den som understøtter en slik oppfatning. La meg begynne med kort å utdype sammenhengen som Neujahr setter inskripsjonen inn i.

Nyere forfalskninger av inskripsjoner og fragmenter

Det er allerede gått mer enn ti år siden Christopher A. Rollston, en av verdens fremste epigrafikere, skrev:

The number of Northwest Semitic inscriptions appearing on the antiquities market continues unabated. Some of these epigraphic objects are genuine (i.e., ancient) inscriptions, but have appeared on the market as a result of illicit excavations. Some of these epigraphic objects, however, are modern forgeries.

It should be safe to presume that because of the presence of modern forgeries on the antiquities market, vigilance and caution would be the *modus operandi* of specialists (and non-specialists) within the field. Sometimes, however, credulousness has actually been regnant of late. This suspension of critical judgment has precipitated at least two crises: (1) The dataset of ancient Northwest Semitic has been corrupted with modern forgeries, and (2) the general public has become suspicious about the capacity of the field to produce and convey reliable information.¹¹

Så vidt jeg kan se, har lite endret seg siden Rollston skrev dette. Men saken er enda mer aktuell nå, drøye ti år senere. Flere forfalskninger er blitt avslørt siden årtusenskiftet: granateplet av elfenben (The Ivory Pomegranate), Josj-inskripsjonen (The Jehoash Inscription), Marzeah-papyrusen (The Marzeah Papyrus) og nå senest det såkalte Jesu kones evangelium (The Gospel of Jesus' Wife).¹² Situasjonen for forskningsfeltet er alvorlig og har vært det lenge.¹³ Det er åpenbart svindlere «der ute» – noen av dem trolig kolleger – som både har evne og vilje til å produsere svært troverdige forfalskninger.¹⁴

Selve teksten

Leserne begynner nok på dette stadiet å bli interessert i selve teksten. I denne studien har det liten hensikt å presentere de mange rekonstruksjonene av tek-

sten som er foretatt av forskjellige forskere. Nedenfor gjengir jeg derfor kun Yardeni og Elizurs oversettelse, som forholder seg ganske strengt til det som faktisk står på steinen.¹⁵

Teksten fordeler seg over to kolonner, som består av henholdsvis 44 og 43 linjer:

Kolonne A

(linjene 1–6 er mer eller mindre uleselige)

7. [...]the sons of Israel ...[...]
8. [...]... [...]
9. [...]the word of YHW[H ...][...]
10. [...]... I/you asked ...
11. YHWH, you ask me. Thus said the Lord of Hosts:
12. [...]... from my(?) house, Israel, and I will tell the greatness(es?) of Jerusalem.
13. [Thus] said YHWH, the God of Israel: Behold, all the nations are
14. ... against(?)\to(?) Jerusalem and ...,
15. [o]ne, two, three, forty(?) prophets(?) and the returners(?),
16. [and] the Ḥasidin(?). My servant, David, asked from before Ephraim(?)
17. [to?] put the sign(?) I ask from you. Because He said, (namely,)
18. [Y]HWH of Hosts, the God of Israel: ...
19. sanctity(?)/sanctify(?) Israel! In three days you shall know, that(?)/for(?) He said,
20. (namely, YHWH the Lord of Hosts, the God of Israel: Evil has been broken (down)
21. before justice. Ask me and I will tell you what this bad plant is,
22. *lwbnsd/r/k* (=?) you are standing, the messenger/angel. He
23. ... (= will ordain you?) to Torah(?). Blessed be the Glory of YHWH the Lord, from
24. his place. «In a little while,» *qytut* (= a brawl!/tiny?) it is, «and I will shake the
25. ... of? heaven and the earth». Here is the Glory of YHWH the Lord of
26. Hosts, the God of Israel. These are the chariots, seven,
27. [un]to(?) the gate(?) of Jerusalem, and the gates of Judah, and ... for the sake of
28. ... His(?) angel, Michael, and to all the others(?) ask/asked
29. Thus He said, YHWH the Lord of Hosts, the God of
30. Israel: One, two, three, four, five, six,
31. [se]ven, these(?) are(?) His(?) angel «What is it,» said the tree(?)
32. ...[...]. and (the?) ... (= leader?/ruler?), the second,
33. ... Jerusalem.... three, in\of the greatness(es?) of
34. [...]...[...]
- 35.[...]... who saw a man ... working(?) and [...]...
36. that he ... [...]... from(?) Jerusalem(?)
37. ... on(?) ... the exile(?) of ...,
38. the exile(?) of ..., Lord ..., and I will see
39. ...[...] Jerusalem, He will say, YHWH of
40. Hosts, ...
41. [...]... that will lift(?) ...
42. [...]... in all the
43. [...]...
44. [...]...

Kolonne B

(linjene 45–50 er uforståelige)

51. Your people(?)/with you(?) ...[...]
52. ... the [me]ssengers(?)/[a]ngels(?)[...]...
53. on\against His/My people. And ...[...]....
54. [...]three days(?). This is (that) which(?) ...[...]He(?)
55. the Lord(?)/these(?)[...]...[...]
56. see(?) ...[...]
57. closed(?). The blood of the slaughters(?)/sacrifices(?) of Jerusalem. For He said, YHWH of Hos[ts],
58. the Lord of Israel: For He said, YHWH of Hosts, the God of
59. Israel: ...
60. [...]... me(?) the spirit?/wind of(?) ...
61. ...[...]....
62. in it(?) ...[...]....
63. ...[...]....
64. ...[...].... loved(?)/... ...[...]
65. The three saints of the world\eternity from/of ...[...]
66. [...]... peace he? said, to\in you we trust(?) ...
67. Inform him of the blood of this chariot of them(?) ...[...]
68. Many lovers He has, YHWH of Hosts, the God of Israel ...
69. Thus He said, (namely,) YHWH of Hosts, the God of Israel ...:
70. Prophets have I sent to my people, three. And I say
71. that I have seen ...[...]....
72. the place for the sake of(?) David the servant of YHWH[...]...[...]
73. the heaven and the earth. Blessed be ...[...]
74. men(?). «Showing mercy unto thousands,» ... mercy [...].
75. Three shepherds went out to?/of? Israel ...[...].
76. If there is a priest, if there are sons of saints ...[...]
77. Who am I(?), I (am?) Gabriel the ... (=angel?)... [...]
78. You(?) will save them, ...[...]....
79. from before You, the three si[gn]s(?), three ...[...]
80. In three days ..., I, Gabriel ...[?],
81. the Prince of Princes, ..., narrow holes(?) ...[...]....
82. to/for ... [...]... and the ...
83. to me(?), out of three – the small one, whom(?) I took, I, Gabriel.
84. YHWH of Hosts, the God of(?)[Israel ...]...[...]
85. Then you will stand ...[...]....
86. ... \
87. in(?) ... eternity(?)/... \

Problematiske sider ved Gabriels åpenbaring

En rekke betydelige forskere mener at inskripsjonen er autentisk, blant annet John J. Collins,¹⁶ Torleif Elgvin,¹⁷ Matthias Henze¹⁸ og Ada Yardeni.¹⁹ Også eieren, David Jeselsohn, forsvarer dens ekthet med inderlighet. Yuval Goren's undersøkelser fra 2008 fremheves ofte som det endelige beviset for at inskrip-

sjonen er ekte,²⁰ men Yardenis paleografiske analyse har også vært viktig (se nedenfor). Det er imidlertid verdt å merke seg at Gorens konklusjoner er betydelig mer nøkterne enn resepsjonen av synspunktene hans er:

[...] as far as the methods used in this study can tell us, there was no indication of modern treatment of the surface of the stone. Yet it must be emphasised that by no means does this statement indicate that the entire inscription or parts of it were created in antiquity beyond any trace of doubt. Optical microscopy and petrography are powerful tools in any attempt to verify the authenticity of unprovenanced artefacts, yet they are not the only means that can be used in such investigations, and further analyses, preferably dating of the pigment of the inscription, are necessary.²¹

Til tross for Gorens forsiktighet har overraskende mange forskere hevdet at han bekrefter tekstens autenticitet.²² Jeselsohn er blant dem som har «spritet opp» Gorens resultater:

[...] [Goren's] conclusions were that the stone was from the eastern shore of the Dead Sea, probably to the east of the small Lisan peninsula, that the accretion of calcitic sediment on the stone—partly covering the letters—was due to a long natural process in an arid climatic zone, and that «there was no indication of modern treatment of the surface of the stone.» This last statement was his objective, cautious, and scientific way of saying that the inscription was authentic.²³

Gorens resultater viser at inskripsjonen *kan* være ekte, men som han selv sier, er ytterligere undersøkelser nødvendig. Som vi skal se, peker imidlertid mye i en annen retning. I det følgende vil jeg særlig peke på fem momenter som sammen trekker i retning av at inskripsjonen er en moderne forfalskning.

(1) *Inskripsjonen har ukjent opphav*

Det er alltid betydelige problemer forbundet med artefakter som ikke er blitt funnet i kontrollerte arkeologiske utgravinger,²⁴ og det er naivt å tro at disse problemene lar seg overvinne ved hjelp av fysiske tester eller paleografiske analyser.²⁵ Jeselsohns egen beskrivelse av hvordan han fikk tak i Gabriels åpenbaring – med sin lille selvbiografiske snert – gir ikke akkurat ved dørene:

Research and collecting brought me into contact with academics, researchers, collectors, and dealers in many countries. One of the dealers was Ghasan Rihani from Irbid in northern Jordan [...]. [H]e used to offer me various objects—statues and vessels of bronze, pottery and glass, jewelry, coins, seals, and so forth. [...]

This brings us to the stone inscription. One of the deliveries from Rihani about ten years ago included a large wooden crate in which was a stone tablet of 96 x 37 x 14 cm in size, broken into three pieces. [...]

Rihani could not supply any reliable information as to the origin of the stone or the place in which it was found.²⁶

Jeselson beskriver anskaffelsen av inskripsjonen nærmest som om den skulle vært kjøpt usett, ja som om den var noe som var med på et større lass.²⁷ Det hører også med til historien at selgeren, Ghassan Rihani, var en svært kontroversiell skikkelse.

Helt siden Gabriels åpenbaring ble kjent, har det vært et sterkt ønske blant noen forskere om å knytte inskripsjonen til dødehavsrullene. Yardeni begynte tidlig å omtale den som «[a] Dead Sea Scroll in stone», og dette har på mange måter heftet ved den.²⁸

The script dates to the turn of the era—just like a Dead Sea Scroll. The inked writing is laid out in prepared columns—just like a Dead Sea Scroll. The text contains Bible-like prophecies—just like some of the Dead Sea scrolls. But this document isn't a «scroll» at all—it's a stone slab!²⁹

Problemet er bare at det ikke er noe som knytter teksten tydelig til Qumran.³⁰ I den senere tid er signalene blitt mer moderate, og man har, i hovedsak på grunn av Gorens studie, sirklet inn østsiden av Dødehavet (Jordan-siden) som opphavssted.³¹ Men realiteten er at vi ikke vet hvor inskripsjonen kommer fra. Basert på den informasjonen vi sitter på i dag, kan vi ikke knytte teksten til et bestemt funnsted eller en arkeologisk «site» som vi kjenner.³²

(2) Innskrift med blekk på stein er uten samtidige paralleller

Så vidt jeg vet, kjenner vi ikke til andre inskripsjoner fra denne tiden hvor det er skrevet med blekk på stein.³³ At blekk etter 2000 år skulle kunne bevares så godt som det har på enkelte felter på steinen, anser jeg som svært, svært usannsynlig. Materialet har dessuten flere åpenbare fordeler for en eventuell svindler: Stein kan ikke gjøres til gjenstand for C14-datering, og den ujevne overflaten på inskripsjonen vår gjør at forskere forventer mindre av håndskriften sammenlignet med tekster skrevet på pergament eller papyrus.

(3) Inkonsekvent håndskrift

Spørsmålet om det er mulig å knytte håndskriften i Gabriels åpenbaring til manuskripter med sikker opprinnelse, er så langt uavklart. I motsetning til hva mange forskere synes å tro, har vi faktisk ennå ikke en detaljert paleografisk

analyse av håndskriften. Det vi har, er Yardeni og Elizurs studie, som i liten grad sammenligner skriften i Gabriels åpenbaring med andre tekster:³⁴

The script of this text is a «Jewish» formal hand, typical of the Herodian period, written by a professional scribe. However, the handwriting looks rather careless. This may be due to the inconvenient conditions created by writing in ink on a hard and large surface. The stone being undressed in the back, it may have stood erect when the scribe copied the text, possibly from a scroll. But even if it was lying on the floor or on a raised surface, it would presumably have been difficult to write on it in an elegant script because of its large size. The script may be securely dated to about the late first century B.C.E. or the early first century C.E. It shows many affinities with the scripts of the Dead Sea Scrolls.

[...] The spacing between the guidelines is about 17–18 mm. The average height of the line is about 5–6 mm, the letters varying a little in size. The average number of letters in a line is 30–33.³⁵

Det er mildt sagt overaskende å finne slurvete håndskrift på en så stor og omfattende inskripsjon.³⁶ Skriften fremstår videre som inkonsekvent,³⁷ og skriveren strever med flere av de mer komplekse bokstavene som alef, mem, tsade, qof, šin og taw.³⁸

(4) Usammenhengende innhold, ukjent sjanger

Teksten fremstår som et ganske tilfeldig lappverk av bibelske fraser og momenter fra senere litteratur: et oppkok av profetiske formularer, «bibelske» uttrykk, tall og prominente skikkelser. Jeg vil gå så langt som å beskrive innholdet som nonsens. Over disse 87 linjene, mange av dem fragmentariske, er det knapt en eneste linje som bidrar med substansielt innhold. Det hele går på tomgang. Dette blir ekstra tydelig når man leser l. 15–26, som faktisk er rime- lig godt «bevart». Til tross for at disse linjene så å si er komplette, bidrar de hovedsakelig kun med en opplisting av formularer og fraser samt et sitat fra Hag 2,6:

15. [o]ne, two, three, forty(?) prophets(?) and the returners(?),
16. [and] the Ḥasidin(?). My servant, David, asked from before Ephraim(?)
17. [to?] put the sign(?) I ask from you. Because He said, (namely,)
18. [Y]HWH of Hosts, the God of Israel: ...
19. sanctity(?)/sanctify(?) Israel! In three days you shall know, that(?)/for(?) He said,
20. (namely,) YHWH the Lord of Hosts, the God of Israel: Evil has been broken (down)
21. before justice. Ask me and I will tell you what this bad plant is,
22. *lwbsnd/r/k* (=?) you are standing, the messenger/angel. He
23. ... (= will ordain you?) to Torah(?). Blessed be the Glory of YHWH the Lord, from

24. his place. «In a little while,» *qytut* (= a brawl?/tiny?) it is, «and I will shake the
 25. ... of? heaven and the earth». Here is the Glory of YHWH the Lord of
 26. Hosts, the God of Israel. These are the chariots, seven,

Linjene 56–57 er også komplette, men tendensen er den samme der:

57. closed(?). The blood of the slaughters(?)/sacrifices(?) of Jerusalem. For He said,
 YHWH of Hos[ts],
 58. the Lord of Israel: For He said, YHWH of Hosts, the God of

Ut av denne tette tåken er det imidlertid noe som står klart: Teksten lykkes overraskende godt i å signalisere at den handler om en rekke viktige skikkelser og sentrale temaer (med interesse både for moderne jøder og kristne): «min tjener David» (16), «Efraim» (16), «vogner» (*merkavah?*; 26), «Mikael» (28), «David, Jahves tjener» (72), «tre hyrder» (75), «Gabriel» (77, 80, 83), «prinsenes prins» (81). Uttrykket «i tre dager» kommer også klart frem, faktisk på to steder (19, 80). Disse momentene er perfekte oppspill for spekulasjoner om messianologi, kristologi, dødeoppvekkelse, angelologi, eskatologi, apokalyptikk etc. Og det har på ingen måte manglet på slike spekulasjoner i årene etter at teksten ble kjent.

Leter vi mer spesifikt etter «bibelske» referanser, finner vi innslag fra Haggai (Hag 2,6 siteres som nevnt i l. 24–25), uttrykk fra Sakarja (l. 75 alluderer til Sak 11,8) og Daniel.³⁹ Påfallende mange setninger begynner med stereotype utsagn som «thus/therefore said the Lord/YHWH of Hosts, the Lord of Israel» (l. 11, 13, 17–18, 19–20, 29–30, 57–59, 69).⁴⁰ Disse fremstår som ekkoer av «bibelske» profetier. Yardeni og Elizur har også funnet momenter fra senere jødiske kilder, slik som Hekhalot-litteraturen, Piyyut, Talmud og Midrasj.⁴¹

Igjen står vi uten paralleller. Visst reflekterer dødehavsrullene en vital «bibelbruk», men ingen Qumran-tekster – eller andre samtidige skrifter – kommer i nærheten av en så bevisstløs og oppramsende bruk av profetiske formulerer og «bibelske» uttrykk som den vi finner i Gabriels åpenbaring. Og særlig merkelig blir det når dette på toppen av det hele blandes med momenter fra senere litteratur.

(5) *Hybrid-språk*

Allerede på seminaret i 2007 var det forvirring blant forskerne om hva det var vi faktisk leste, og det ujevne språket ble påpekt: Deltakerne så innslag av bibelhebraisk, Misjna-hebraisk og arameisk. Nyere beskrivelser av språket i teksten er også uavklarte. Yardeni og Elizur sier at språket høres mer ut som Misjna-hebraisk enn bibelhebraisk,⁴² Alexey E. Yuditsky og Elisha Qimron hevder at språket ikke er identisk med noen annen hebraisk tekst,⁴³ mens Gary

A. Rendsburg, i sin store artikkel om språket i Gabriels åpenbaring, påfallende nok avstår fra å kategorisere det:

Any ancient Hebrew text will share features with other Hebrew texts of the general period, especially large corpora such as those underlying QH [Qumran-hebraisk] and MH [Misjna-hebraisk]. The above digest demonstrates this point clearly, with many links between *Hazon Gabriel* and the two largest text groups of late antiquity: the Dead Sea Scrolls, on the one hand, and the Tannaitic literature, on the other. At the same time, however, *Hazon Gabriel* uses several forms that are lacking in one or the other of these corpora. For example, *HazGab* uses וז and מהר, which are lacking in QH but present in MH, while it uses למען and הנה, which are present in QH but lacking in MH—not to mention כה, which is wanting in both QH and MH.⁴⁴

Samlet sett er språkprofilen i Gabriels åpenbaring unik – nettopp i sin mangel på konsistens. For meg ser teksten ut til å være skrevet av en person som, grunnet begrensede ferdigheter i hebraisk, er avhengig av å «klippe og lime» fraser og uttrykk fra et utall av kilder.

En spekulasjon

Det er fristende å avslutte med en spekulasjon, basert på momentene ovenfor: Er Gabriels åpenbaring rett og slett et moderne forsøk på å imitere en dødehavsrull? Ble den laget for at forskere og andre skulle tro at den var en «rull» i stein? Til tross for at den ikke kan knyttes til Qumran (jf. ovenfor), fremstår inskripsjonen på overflaten som en «bokrull» derfra, med to kolonner med tekst og «hjelpelinjer» for bokstavene.⁴⁵ I tillegg må det nevnes at Qumran er et svært gunstig hjemsted for inskripsjoner av ukjent opphav, siden Qumran-tekster er svært mye verdt.⁴⁶

Konklusjon og utblikk

Gabriels åpenbaring fremstår som sprikende på de fleste måter. Samlet sett peker de forskjellige momentene i analysen vår i retning av at teksten er en moderne forfalskning. Vi klarer ikke på en tilfredsstillende måte å knytte denne inskripsjonen til noe av det vi kjenner fra før, og det gir grunn til stor bekymring.

Tilfellet Gabriels åpenbaring har så langt vært en oppvisning i naivitet. Det virker som om en fysisk test (jf. Gorens studie) og en preliminær paleografisk analyse var alt som skulle til for at man skulle trykke steinen til sitt hjerte: Svært få aktører har ønsket noe annet enn at denne teksten skal være autentisk, og det har gjort at det har vært få kritiske perspektiver på den.

Både samlere, forskere og troende bærer på felles drømmer om at nye in-skripsjoner og manuskripter skal bli funnet som inneholder ny informasjon med betydning. Og det er nettopp her suksessfaktoren til Gabriels åpenbaring ligger. Dens fragmentariske karakter har gjort at den enkelte forskeren ofte har kunnet lese den med sin egen lille twist, og finne (et fragment av) noe av det de leter etter.

Noter

- 1 Christopher A. Rollston, «The Crisis of Modern Epigraphic Forgeries and the Antiquities Market: A Palaeographer Reflects on the Problem and Proposes Protocols for the Field», SBL Forum, mars 2005, <http://sbl-site.org/Article.aspx?ArticleID=370>.
- 2 Ada Yardeni og Binyamin Elizur, «A First-Century BCE Prophetic Text Written on Stone: First Publication», *Cathedra* 123 (2007): 155–66 (hebr.).
- 3 For bilder av steinen, se Matthias Henze, red., *Hazon Gabriel: New Readings of the Gabriel Revelation* (SBL – Early Judaism and Its Literature 29; Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 2011), 189–94.
- 4 Ada Yardeni og Binyamin Elizur, «A Hebrew Prophetic Text on Stone from the Early Herodian Period: A Preliminary Report», i Henze, *Hazon Gabriel*, 11–29 (25).
- 5 Seminaret ble arrangert i regi av *Collegium Judaicum*, med storheter som bl.a. John J. Collins og Magne Sæbø til stede.
- 6 Israel Knohl, «In Three Days, You Shall Live», *Ha'aretz*, 19.4.2007.
- 7 Biblical Archaeology Review, «Gabriel's Revelation», Bible History Daily, <http://www.biblicalarchaeology.org/free-ebooks/gabriels-revelation/>, lest 16.7.2014.
- 8 Se n. 3.
- 9 Matthew Neujahr, anm. av *Hazon Gabriel: New Readings of the Gabriel Revelation*, red. Matthias Henze, *Dead Sea Discoveries* 20, nr. 1 (2013): 159–61 (160).
- 10 Se Årstein Justnes, «Verdens første forskerseminar om The Vision of Gabriel», Årstein Justnes' Blogg, 24.5.2007, http://justnes.blogg.no/1180028384_verdens_frste_forsker.html.
- 11 Rollston, «The Crisis» [se n. 1]. Se også Christopher A. Rollston, «Non-Provenanced Epigraphs I: Pillaged Antiquities, Northwest Semitic Forgeries, and Protocols for Laboratory Tests», *Maarav* 10 (2003): 135–93 (135).
- 12 Se Rollston, «Non-Provenanced Epigraphs I»; Christian Askeland, «Jesus Had a Sister-in-Law», Evangelical Textual Criticism, 24.4.2014, <http://evangelicaltextualcriticism.blogspot.co.uk/2014/04/jesus-had-ugly-sister-in-law.html>, sitert 8.1.2015. Nevnes bør også Jakobs benerne (The James Ossuary), som svært mange forskere tror en forfalskning, se Nina Burleigh, *Unholy business: A True Tale of Faith, Greed and Forgery in the Holy Land* (New York: Collins, 2008).
- 13 I motsetning til det mange tror, er ikke fenomenet med å forfalske tekster noe nytt. Dette har pågått i mer enn hundre år. Se Rollston, «The Crisis».
- 14 Jf. Rollston, «The Crisis»: «The field has sometimes had the a priori assumption that modern forgers cannot produce 'good forgeries,' that is, forgeries that 'appear ancient.' However, I would argue that forgers have all of the resources necessary to produce superb forgeries that 'pass all the tests,' or at least pass them to the satisfaction of many [...]» See også Christopher A. Rollston, «Forging History: From Antiquity to the Modern Period», i *Archaeologies of Text: Archaeology, Technology, and Ethics* (red. M.T. Rutz and M.M. Kersel; Oxford og Philadelphia: Oxbow Books, 2014), 177–97: «[...] I would emphasize that those scholars who wish to utilize epigraphic materials from the antiquities market in their research must be very cautious. After all, the forgers are becoming better with each passing decade, and I believe that the future could witness the production of rather perfect forgeries (at least in Northwest Semitic, Greek, and Latin). Therefore, the scholar that relies heavily on the antiquities market for some of the data for his or her research may be foolishly (if blithely) using materials that are modern forgeries, and thus not at all relevant for reconstructions of antiquity.»
- 15 Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text» [se n. 4], 13–17. All tekst i klammer er rekon-

- struert av utgiverne. Prikker som ikke står i klammer, angir bokstavrester som utgiverne ikke er i stand til å tyde.
- 16 Kanskje det er mer presist å si at Collins regner med at teksten er ekte, men uten overbevisning, se John J. Collins, «Gabriel and David: Some Reflections on an Enigmatic Text», i Henze, *Hazon Gabriel* [se n. 3], 99–112 (100): «Since the circumstances of discovery remain unknown, there is inevitably some doubt about the authenticity of the inscription. Since the experts who have examined it are satisfied, however, we must proceed on the assumption that it is authentic until proven otherwise.» Det er verdt å merke seg at Collins er en av de få forskerne som gjengir Yuval Goren's konklusjoner presist, se nedenfor.
- 17 Torleif Elgvin leverer nærmest en apologi for tekstens autenticitet, se hans «Gabriel, Vision of», i *Encyclopedia of the Bible and its Reception*, bd. 9 (red. D.C. Allison et al.; Berlin: Walther de Gruyter, 2014), 877f.: «The Vision of Gabriel is a Hebrew text from the 1st century BCE [...] bought by David Jeselsohn from the antiquities dealer Ghassan Rihani in Irbid, Jordan, around 2000. Their longstanding business relationship makes it unlikely that Rihani would sell his friend a fake inscription. Micromorphologic analysis of the stone and its coating suggests that it is indeed an authentic ancient text. Furthermore, it would be difficult to imagine forgers in Jordan who could fake a text with such paleographical and linguistic characteristics. The soil attached to the stone indicates it was found east of the Dead Sea, not far from the Lisan peninsula (Goren).»
- 18 Matthias Henze, «Some Observations on the Hazon Gabriel», i Henze, *Hazon Gabriel*, 113–30 (115).
- 19 David Jeselsohn forteller i sin artikkel om da Yardeni så teksten for første gang: «Her reaction was immediate and unequivocal: it is an authentic inscription from the time of the Dead Sea Scrolls, or, more accurately, from the end of the first century B.C.E.» (David Jeselsohn, «The Jeselsohn Stone: Discovery and Publication», i Henze, *Hazon Gabriel*, 1–9).
- 20 Se Yuval Goren, «Micromorphologic Examination of the 'Gabriel Revelation' Stone», *Israel Exploration Journal* 58, nr. 2 (2008): 220–29.
- 21 Ibid., 228.
- 22 Se eksempelvis Henze, «Some Observations», 115.
- 23 Jeselsohn, «The Jeselsohn Stone», 4f.
- 24 Det må understrekes at det at vi ikke kjenner in-skripsjonens opphav, er et problem i seg selv, uavhengig av om den er ekte eller ikke. Se Rollston, «The Crisis» [se n. 1]: «Although it is readily apparent that ancient (i.e., «genuine») non-provenanced inscriptions often contain valuable data, significant amounts of data are eradicated because of the absence of secure contexts (i.e., provenance, stratum, locus, etc.). For example, discussions of the history, administrative apparatus, and personnel at specific sites require precise data about provenance. Moreover, the fields of dialect geography and palaeography also require reliable data about provenance. The point is that it is indubitable that non-provenanced epigraphs are (with rare exceptions) compromised, and of diminished significance.» For en lengre analyse, se Christopher A. Rollston, «Non-Provenanced Epigraphs II: The Status of Non-Provenanced Epigraphs Within the Broader Corpus of Northwest Semitic», *Maarav* 11 (2004): 57–79 (59–70).
- 25 Vi skal merke oss Rollstons svært forsiktede tilnærming, se «The Crisis»: «It is readily apparent that epigraphic materials without secure provenance and without certain antiquity are normally compromised, problematic, and precarious bases for reconstructing the past. Nevertheless, scholars sometimes do continue to base certain conclusions about various aspects of antiquity on non-provenanced materials. [...] Because the potential for forgery is consistently present, scholars must begin to relegate non-provenanced data to a secondary or tertiary position at the very least and must be disinclined to base conclusions regarding history, religion, language, epigraphy, etc., upon such data. The result will be more accurate constructs of antiquity.»
- 26 Jeselsohn, «The Jeselsohn Stone» [se n. 19], 2. Tittelen på dette bidraget, «The Jeselsohn Stone: Discovery and Publication», er svært misvisende. Det handler ikke om funnet i det hele tatt.
- 27 Se også Neujahr, anm. av *Hazon Gabriel* (red. M. Henze) [se n. 9]: «The essay includes an account of how the object came into Jeselsohn's possession: namely, it was one of a number of regular purchases from a Jordanian antiquities dealer. Jeselsohn's comment that one day a crate arrived containing the stone seems to imply that the artifact was bought sight unseen.»
- 28 Ada Yardeni, «A New Dead Sea Scroll in Stone? Bible-like Prophecy Was Mounted in a

- Wall 2,000 Years Ago», *BAR* 34, nr. 1 (2008): 60–61. Se også Claude Cohen-Matlofsky, «Hazon Gabriel: A Social Historian's Point of View», *The Bible and Interpretation*, 26.9.2012, <http://www.bibleinterp.com/opeds/coh368019.shtml>.
- 29 *Biblical Archaeology Review*, «Gabriel's Revelation» [se n. 7].
- 30 Se for eksempel Henze, «Some Observations» [se n. 18], 113f: «Even though on paleographic grounds the Hazon Gabriel is related to the scripts of the Dead Sea Scrolls, there are good reasons why it is most unlikely that the Hazon Gabriel comes from the Qumran community. These include the frequent use of the name of God and the absence of any explicitly sectarian language or motifs.» Se også Ursula Schattner-Rieser, «Die Vision Gabriels (Hazon Gabriel-HazGab): Ein Steintext vom Toten Meer?», *Early Christianity* 2 (2011): 517–36. Allerede i 2007 påpekte Stephen Goranson at det er problematisk å omtale Gabriels åpenbaring som en dodehavsroll: «The BAR description 'Dead Sea Scroll' may be less than apt since it's not a scroll and, perhaps, not reliably known to be from near the Dead Sea. It reminds me a bit of the 'Angel Scroll' or 'Visions of Yeshuah Ben Padiah Scroll,' as Stephen Pfann called it—which has not to my knowledge been authenticated—also supposedly from Jordan.» Jeg siterer her fra James R. Davila, «More on the 'Vision of Gabriel'», *PaleoJudaica.com*, 30.12.2007, http://paleojudaica.blogspot.no/2007_12_30_archive.html#9022319719911969801, sitert 22.12.2014.
- 31 Goren, «Micromorphologic Examination» [se n. 20], 228. Vi skal imidlertid merke oss at Gorens indikasjon av opphavssted er temmelig minimalistisk. I det siste avsnitt av artikkelen sin (s. 229), skiller han mellom jordrestene på steinen og selve steinen: «If present-day Israel and Jordan are considered the possible origin of the inscription, the combination of an arid climatic zone, chalk, chert and phosphorite formations, some dolomite, and nearby olivine basalt exposures best suits certain areas east of the Dead Sea, particularly east of the Lisan area. In this area, Coniacian to Campanian chalk, marl, chert, and dolomite of the Wadi Umm Ghudran Formation, and phosphorites of the Amman Silicified Limestone and the Al Hisa phosphorite formations, co-exist in close proximity and below Neogene-Pliocene olivine basalt exposures (Sneh, Bartov and Rosensaft 1998). This combination is specific enough to suggest with some probability that this area was indeed the source of the soil that is attached to the stele. If so, while the geological origin of the stone cannot be determined, the soil attached to it may suggest that it was brought from the area east of the Lisan peninsula, east of the Dead Sea.»
- 32 Jeselsohns redegjørelse for hvordan han nærmest deduserte seg frem til at inskripsjonen ikke kan ha blitt funnet i Israel (noe som hadde gjort anskaffelsen svært vanskelig, da israelske oldsaksmyndigheter trolig ville ha grepet inn), er eiendommelig: «Because the ink on the stone was generally in a good state of preservation, it was clear to me that the stone must have been preserved in a dry climate, devoid of water, humidity, or vegetation. Taking into account the Hebrew paleography and the Jewish connection, I could think of only one area that could reasonably be considered, namely, the area of the Dead Sea, where the annual precipitation is less than 100 mm. It was also clear to me that the stone could not have come from Israel, that is, from the western side of the Dead Sea, and so it was my conclusion that it must have come from the eastern side» (Jeselsohn, «The Jeselsohn Stone» [se n. 19], 2).
- 33 Det nærmeste vi kommer er ostraka med blekk skrevet på keramikk.
- 34 Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text» [se n. 4], 25–29.
- 35 *Ibid.*, 25.
- 36 Elgvins forklaring på uregelmessighetene er vanskelig å forholde seg til: «Both orthography and style are somewhat vulgar, conveying an impression of an immediate prophetic experience, not a crafted literary text» (Elgvin, «Gabriel, Vision of» [se n. 17], 877).
- 37 Se for eksempel Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text», 28: «Final *mem* occasionally appears in medial position [...]. The long final *mem* appears sporadically in the Herodian period and is typical of the 'Jewish' script of the Hasmonean period. A clear example of an early form of final *mem*, still open at its lower left corner, appears, for example, in line 41. In our inscription there are a few cases of a cursive, round final *mem* (see, e.g., *hg ym* in line 13, and *lhym* in line 29; cf. also, e.g., 4Q448 [...]).»
- 38 Jf. den paleografiske tabellen i Yardeni og Elizur, «A First-Century BCE Prophetic Text Written on Stone» [se n. 2], 164. Denne forekommer også i Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text», 26.

- 39 Se fremfor alt Daewoong Kim, «The Use of Daniel in the Gabriel Revelation», i Henze, *Hazon Gabriel* [se n. 3], 153–71.
- 40 Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text», 17.
- 41 Ibid., 12–13.
- 42 Ibid., 17: «[...] although the inscription contains many biblical expressions, the language sounds more like Mishnaic Hebrew than Biblical Hebrew (e.g., there is no use of waw-consecutive to express already finished and still unfinished actions), and it shows some Aramaic influence.»
- 43 Alexey E. Yuditsky og Elisha Qimron, «Notes on the Inscription ‘The Vision of Gabriel’» [hebr.], *Cathedra* 133 (2009): 133–44 (143): «The language of the inscription is not identical with the language of any other Hebrew text. It is most similar to the language of the Dead Sea Scrolls and does not have even one trait typical solely of Mishnaic language. It shows that we are familiar with only a tiny part of the Hebrew language as it was when still spoken» (Jeselsons oversettelse, jf. Jeselson, «The Jeselson Stone» [se n. 19], 9).
- 44 Gary A. Rendsburg, «Hazon Gabriel: A Grammatical Sketch», i Henze, *Hazon Gabriel*, 61–91 (90).
- 45 Også Yardeni og Elizur påpeker flere generelle likheter mellom inskripsjonen og dødehavsrullene: «The letters are suspended from the incised guidelines similarly to the treatment in the Qumran scrolls. The spacing between the lines and the columns, as well as the relative size of the letters, show a striking similarity of proportion to that in the scrolls» (Yardeni og Elizur, «A Hebrew Prophetic Text» [se n. 4], 25).
- 46 Se videre Rollston, «Non-Provenanced Epigraphs I» [se n. 11], 150: «Modern forgeries are often ‘reported to have come’ from specific locations to increase the credibility of the objects’ authenticity (e.g., Hebron Documents, Jehoash Inscription, Brazilian Phoenician Inscription).»